

darok beszédpercepció háttéréről. In: GÖSY Mária (szerk.): *Gyermekkori beszédészlelési és beszédmegértési zavarok*. Nikol, Bp, 1996. 143–162. old.

(6) CS. CZACHESZ Erzsébet: *Az olvasásmegértés és tanítása*. Iskolakultúra 1999/2. sz. 3–15. old.

(7) VIDÁKOVICH Tibor – CS. CZACHESZ Erzsébet: *Az olvasásmegértési képesség fejlődése*. Iskolakultúra 1999/6–7. sz. 59–68. old.

(8) GÖSY Mária: *A mondatértés és a szövegértés összefüggései*. In: GÖSY Mária (szerk.): *Beszédkutatás. Tanulmányok az elméleti és az alkalmazott fonetika köréből*. MTA, Bp, 1994. 94–120. old.

(9) GÖSY Mária: *A hallástól a tanuláig*. Nikol, Bp, 2000.

Függelék

GMP 12 (Szövegértés 10–16 éveseknek)

Varkocs György halála

Egykor ingovány, mocsár és nádas vette körül Székesfehérvárt, jól védelmezte a természet a várost minden támadás ellen. De nemcsak a természet, hanem Varkocs György várkapitány is védelmezte, és vele a jó dunántúli vitézek, akik éjjel-nappal erősítették a falakat, mert a törököt várták. Hiszen a törökre várni nem kellett: hivatlanul is eljött maga a nagy Szulejmán szultán és vele a tenger sok katonája. Anyanyan voltak a törökök, hogy a szem belefáradt, amíg a vonulást nézte. Varkocs György erős esküvel megeskette a vitézeket meg a polgárokat is, hogy a várost élve-halva megvédelmezik. Felhúzatta a szultán az ágyúkat, lövetni kezdte a falakat. Amikor az ágyúk elhallgattak, rohamra indult a török sereg. Már alig győzték a magyar vitézek, de ekkor a polgárok is fegyvert ragadtak és melléjük álltak. Szeptember első napján nagy köd szállt le, mint ha a természet is a törököt kedvelné, és a nagy ködben negyvenezer török közelítette meg a falakat. Két rohamot is visszavertek a hős védők, de a harmadik

elől visszavonultak a belvárosba. A kaput nagy hirtelen bezárták, a felvonóhidat felhúzták, úgy folytatták a csatát. Csakhogy a gyors visszavonulás nagy veszedelemet okozott: a legbátrabb vitézek Varkocs György vezetésével még harcban álltak a törökkel és a kapun kívül maradtak. Ott is haltak meg a várkapu előtt mind egy szálig.

A várbeli vitézek megtartották esküjüket, tovább harcoltak a török ellen. De a polgárok meggondolták magukat. Addig gondolkoztak, míg követet küldtek a török szultánhoz, és felkínálták a vár megadását. Hiába tiltakoztak a vitézek, hiába emlegették Varkocs György példáját; a polgárok feladták a várost. A szultántól meg is kapták méltó jutalmukat: Szulejmán az őrseget bánatlanul elengedte, de a polgárokat lefejeztette.

Kérdések és az elvárt válaszok 10–13 évesektől:

1. Hogyan védelmezte a természet Székesfehérvárt? (ingovány vagy mocsár vagy nádas vette körül) A három szó bármelyike jó válasz.
2. Ki védelmezte a várat? (Varkocs György vagy a dunántúli vitézek) Bármelyik jó válasz. Tizenkét éves korig a vitézek is elfogadható.
3. Ki érkezett hivatlanul? (a törökök)
4. Mire eskette meg Varkocs György az embereket? (hogy halálukig védelmezik a várat)
5. Miért tudta negyvenezer török megközelíteni a falakat? (mert köd volt)
6. Miért haltak meg a legjobb vitézek? (felhúzták a felvonóhidat vagy bezárták a kaput, vagy ők kint maradtak) Bármelyik jó válasz.
7. Mi volt a polgárok döntése? (feladják a várat)
8. Kit küldtek a polgárok a török szultánhoz? (követet)
9. Miért tiltakoztak a vitézek a vár feladása ellen? (Varkocs Györgynek tett esküjük miatt vagy hazafiságból) Bármelyik jó válasz.
10. Miért büntette meg a szultán a polgárokat? (megszégték az esküjüket vagy elárulták a várat vagy feladták a szabadságukat)

Simon Orsolya

A felvonó nem működik. Ön ma elviselhetetlen lesz Avagy a fordítás és az új angol érettségi

A cím angol változata egy bukaresti szálloda halljában látható, és jellemző a világ minden táján fölbukkanó, mosolyra ingerlően hibás idegen nyelvű feliratokra. Temérdek példát lehet sorolni. Egy svéd étteremben az angol nyelvű menü szerint az ott felszolgált borok nem testesek vagy zamatosak, hanem reménytelenek. Bangkok egy patyolatában kifüg-

gesztett tábla arra invitálja a kuncsaftot, hogy tolja le a nadrágját, ha jó eredményeket akar elérni. Egy valamikori angol nyelvű szovjet hetilap ismertetője például így szólt egy kiállításról: „Több mint ezer szovjet festő és szobrász munkája tekinthető meg a moszkvai képzőművészeti kiállításon. Valamennyiüket az elmúlt két évben állították falhoz.”

Vagy itt van egy római patyolat felirata: „A hölgyeket megkérjük, hagyják itt ruhájukat és töltsék kellemesen a délutánt.” Egy római orvos tábláján pedig ez éktelenkedik: „Nők és egyéb betegségek specialistája”.

Ne gondolja senki, hogy hasonló Magyarország nem esik meg. Egy debreceni éttermet bemutató, angol nyelvű prospektusból származik a következő szöveg. Így hangzana magyarul, a helyesírási hibákkal együtt:

„Valaha a történelmi épület postakocsi kanapéként szolgált. Bizony Debrecen

legrégebbi épülete 1690 éves. XII. Károly svéd király 1714-ben töltött egy éjszakát itt. Jelen pillanatban most mint étterem üzemmel, bútorzata a századelőről való. Az élő muzsik majd megoldja a kibírható légkört. Nyáron a kert felüldítő grill partikat a szabad ég alatt megtartani lehet. Pincében dzsungel bár adva van a fiatalok valódi 'dzsungel-élménye' érdekében.”

Az 1991-es egyetemi felvételiben a magyarra fordítandó szöveg utalt többek között egy félvezetőkben utazó kereskedőre. A szemikonduktorból sémita konduktor, zsidó kalauz lett. Az egy évvel későbbi feladat egyik mondata tartalmazta a „can” szót, amely lehet segédige és többek között konzerv is. Egy vizsgázó, de talán több is a helytelen választással élve a következő (eredeti és szürrealista, de semmiképpen nem az angol forrásszöveg tartalmát visszaadó) mondatot eszkábálta: „A macskám úgy szeret, mint egy személytelen konzervdobozt”. A helyes megoldás ez lett volna: „Senki sem ragaszkodik hozzám úgy, mint a macskám”.

Az ilyen és ehhez hasonló hibák viccesek; nevetünk is rajtuk és szerzőiken. Bizonyítékkal szolgálnak valaki más hanyagságára vagy oktalanságára, amivel szembeállíthatjuk a mi felsőbbrendűségünket. Hiszen hogyan is követnénk el mi hasonlókat? Humoruk forrása az, hogy a fordító vagy egy rossz vagy nem oda illő szót választott vagy a forrás-szöveghez volt túlzottan hű, esetleg nem tűnt fel neki egy poliszmia vagy kétértelműség a forrás-, illetve célszövegben.

A hibákat akár fel is lehet használni a

A félrefordítások a fordítási folyamatba engednek bepillantást: megérthetjük általuk, mit is jelent ez a mérési technika. Mit mondanak a hibák a folyamatról? Mit tudunk meg általuk a nyelvi kompetenciáról? Elképzelhető-e, hogy egy diák fejlett olvasási és íráskészséggel rendelkezik, de képtelen a fordításra? Vannak arra utaló jelek, hogy igen.

Bensounnan és Rosenhouse (1990) azt állítja, hogy „csak az egyén számára érthető szövegek fordítását lehet helyesen lefordítani, még ha nyersen is”. A probléma azonban az, hogy ennek ellentétje nem feltétlenül igaz, hiszen vannak tanulók, akik megértik, de nem tudják a szövegeket lefordítani egyik szinten sem.

nyelvi órákon: megvitathatjuk, mitől is furák, és mi okozhatta a fordítók félreértéseit. Egyszerre lenne tőlük érdekes és hasznos egy-egy óra. De a hibás fordítások példái egy ennél lényegesebb célt is szolgálnak: a fordítás folyamatának és hibáinak általános tárgyalását.

A hibás szövegek arra világítanak rá, hogy annak ellenére, hogy Magyarországon az emberek átmennek az érettségien és sokan még a Rigó utcai vizsgán is, a fordítással mégis mintha hadilábon állnának.

Bár a fordítás nem új keletű a magyaror-

szági vizsgákon, a mindennapos gyakorlat mégis hibák tömkelegét mutatja. Miért vétenek ilyeneket azok, akik feltehetően letették az érettségi és talán még a Rigó utcai vizsgát is, ahol közvetlenül mérik a fordítási készséget? Csak nem azért, hogy minket mulattassanak? Lehet, hogy a vizsgákkal van a baj? Esetleg a tesztelés módjával?

Kétnyelvű vizsgák

Nem lehet szó nélkül elmenni amellett, hogy Magyarországon egyesek nagy becs-

ben tartják a kétnyelvűként aposztrofált vizsgákat, az egyéb, túlnyomórészt nemzetközi vizsgák kapcsán pedig mintha valami hiányosságot állapítanak meg, mikor azt mondják róluk, egynyelvűek. Az is furcsa, ahogy Magyarországon a törvény betűje szerint és a gyakorlatban egyaránt a kétnyelvű vizsgák felsőbbrendűségéről beszélnek, annak ellenére, hogy az ország maga nem kétnyelvű és hogy a félrefordítások gyakoriak.

De elemezzük csak a fogalmakat. A „kétnyelvű” szó használata veszélyesen félrevezető, talán nem is szándéktalanul. Ilyen értelemben csak ebben az országban ismeretes. Az ilyen vizsga ugyanis nem kétnyelvű, még ha ezt is mondja a magyar szó – ami maga is a félrefordítás egyik iskolapéldája. Abban az értelemben, ahogy a vizsgákkal kapcsolatban használják, a „kétnyelvű” nem „bilingvális”. A kétnyelvű vizsgához ugyanis két nyelvre van szükség, és nem arról van szó, hogy egy kétnyelvű személy nyelvi szintjét állapítja meg. Azt a készséget mérik, amellyel a gyakran bizzar feladatok megoldásával át lehet menni a vizsgán, nem ritkán a véletlennek köszönhetően vagy egy másik városban való újbóli próbálkozással. A „kétnyelvű” vizsga meghatározása tehát nem bilingvális teszt, hanem „olyan megbízhatatlan vizsga, amely fordítást tartalmaz”.

Ez a tanulmány kiábrándító történetet mond el, hisz a legtöbb angoltanár egyetért abban, hogy a fordítás valóban összetett feladat és nem alkalmas mérési módszernek. Semmi nem támasztja alá, hogy a magyarországi fordítástereszték érvényesek vagy megbízhatóak lennének. Az újonnan elfogadott, a nyelvvizsgák hazai akkreditálásáról szóló rendelet nyilván nem engedi meg megbízhatatlan és érvény nélküli vizsgák létezését. A Nyelvvizsgát Akkreditáló Testületnek van tudomása e vizsgák megbízhatóságáról és érvényességéről, ami mások előtt, így a nyelvi mérés kutatói előtt nem ismeretes?

Bizonyára mindenki hallotta a fordítás ellen gyakorta felhozott érveket – ennek ellenére mégis használják azt nyelvi mérésre. Miért van ez így? A lehetséges

okokra rögvest kitérek, de előbb vegyük sorra, miben áll a fordítás és mit is jelent annak pontossága. Ezután vizsgálom majd meg a fordítás magyarországi vizsgákon való alkalmazásának lehetséges okait, különös tekintettel az érettségire, hogy aztán arra térjek ki, mit jelent a fordítás mérési módszerként való alkalmazása. Végül a jelenlegi érettségi alternatívájáról adok számot röviden.

A fordítás pontosságának és hűségének szintjei

A szakértők hagyományosan három fordítási szintet különböztetnek meg, a következők szerint.

Szavak egymásutánjának fordítása: ez többnyire zagyva célszöveget produkál. Például az angol „It is raining cats and dogs” ilyen fordítása magyarul: „Ez van esik macskák és kutyák”.

Szó szerinti fordítás: a célnyelv alapszabályait figyelembe vevő változat. Az előbbi példánál maradván magyarul ez az „Esik, macskák és kutyák” mondatot eredményezi.

Szabad fordítás: „Szakad az eső”. Illetve idiomatikusabban: „Égszakadás, földindulás”. „Úgy esik, mintha dézsából öntenék”.

Természetes, hogy még a szabad fordítás sem hordozza az angol kifejezés valamennyi jelentésárnyalatát, ami talán egy fordítás esetében sem lehetséges. A fordítások valamely, többé vagy kevésbé adekvát jelentésszinten jönnek létre – a szakirodalom egy jelentős vonulata éppen a fordítások adekvátságát és valamely célnak való megfelelését elemzi.

A fordítás komplexitása

Kétségtelen, hogy a fordításnak összetettnek kell lennie, ha egyszerre több lehetőség közül is lehet választani és mind-egyikről el lehet mondani, hogy pontos vagy éppen ellenkezőleg: ha egyikről sem állapíthatjuk meg, hogy a forrásszöveget képes volt a célnyelven megjeleníteni.

Crystal erről a következőket állapítja meg:

„A fordítóknak nemcsak a forrásnyelvet kell jól ismerniük; a forrásszöveg által feltárt területet is át kell látniuk, és elengedhetetlen a társadalmi, kulturális és érzelmi konnotációk érzékelése, amelyeknek mind meg kell jelenniük a célnyelven is. A célnyelvi területre is állnak ezek a követelmények: az egyedi frazeológia, a kortárs nyelvhasználat divatjai és tabui, a helyi (például regionális) elvárások és más jelenségek kapcsán egyaránt.”

Newmark más megközelítésben ír a témáról: „Az a helyzet, hogy tudom ugyan, mitől jó egy fordítás, de kétlem, hogy sokan osztanák a véleményem”.

A fordítás mint készség és vizsgamódszer

A továbbiakban azonban nem magát a fordítási készséget vizsgálom – ez valóban igen összetett terület, amint a két előző idézet is jelzi. A fordítás készsége és művészete speciális tevékenység, erre szakosodott képzési és képesítési programokkal. Szakirodalma is kiterjedt. A fordítást mint mérési módszert járom körül: anyanyelvről idegen nyelvre és idegen nyelvről anyanyelvre, amely mögött az a feltételezés áll, hogy az idegen nyelvi készségek bizonyos aspektusait méri.

Mit igazolnak a félrefordítások?

Megítélésem szerint a félrefordítások a fordítási folyamatba engednek bepillantást: megérthetjük általuk, mit is jelent ez a mérési technika. Mit mondanak a hibák a folyamatról? Mit tudunk meg általuk a nyelvi kompetenciáról? Elképzelhető-e, hogy egy diák fejlett olvasási és íráskészséggel rendelkezik, de képtelen a fordításra? Vannak arra utaló jelek, hogy igen. *Bensounnan* és *Rosenhouse* (1990) azt állítja, hogy „csak az egyén számára érthető szövegalkotókat lehet helyesen lefordítani, még ha nyersen is”. A probléma azonban az, hogy ennek ellentétje nem feltétlenül igaz, hiszen vannak tanulók, akik megértik, de nem tudják a szövegeket lefordítani egyik szinten sem.

Bensounnan természetesen jól látja, hogy nem lehet elképzelni olyasvalakit, akinek rossz az olvasási készsége, mégis kiváló fordító – a színvonalas fordításhoz magas szintű nyelvi kompetenciára van szükség. A kérdés azonban kérdés marad: a Rigó utcai középfokú vizsga és az új érettségi által megcélzott szint (az európai keretdokumentum A2-B2 sávja) elegendő-e ahhoz, hogy a vizsgázó elfogadható fordítást hozzon létre?

Milyen szintű nyelvi kompetenciát tételez fel egy szöveg lefordítása? Nem lehet tudni, de bizonyosan magasabbat, mint a szöveg maga. Ne felejtjük el, hogy a középfokú érettségi és a Rigó utcai vizsga az európai keretdokumentumban A2-B2-ként ismert szintet célozza meg. Ez pedig szinte teljes bizonyossággal jóval alatta marad a „középfokú” szövegek fordításához (tehát nem megértésükhöz) szükséges kompetenciának.

Érdekes módon *Stanfield*, *Scott* és *Kenyon* a profi FBI-fordítóknak szánt tesztjük kipróbálása után a következőkre jutottak:

„Számos vizsgázónál jelentős eltérés mutatkozott az anyanyelv és a második nyelv szintje között. Némelyikük például az anyanyelvre (angolra) való fordításban folyékony és nyelvtanilag helyes, ám tartalmukat tekintve hibás szövegeket produkált, míg mások az idegen nyelvre való fordításában tartalmilag pontosan, de nyelvtani és szókincsbeli hiányosságokkal oldották meg a feladatot.”

Ennek tanulságaként a szerzők két értékelési komponenst dolgoztak ki: az egyiket kifejezésekre, a másikat nyelvhelyességre.

Hogyan fordítanak az érettségien?

A diákok távol vannak attól, hogy profi fordítóknak tartsuk őket – ezt bárki tanúsíthatja, aki valaha is jelen volt az érettségi fordításfeladat megoldásánál. Legtöbbször el sem olvassák a teljes szöveget – azonnal a szótárért nyúlnak. Az első ismeretlennek tűnő szónál előveszik a szótárt és a „jelentést” a szó fölé írják, s ezt aztán

megismétlik a következő szónál, majd az azt követőnél, erőlködve, minden egyes szót, amíg csak a szöveg végére nem érnek. Nagy néha előfordul, hogy némelyikük először vagy a vizsga során később elolvassa a teljes szöveget – többségük a rendelkezésre álló idő túlnyomó részét a szavak jelentésének jegyzetelésével tölti. Ezután gyakran csak arra marad idejük, hogy gyorsan leírják a letisztázott célnyelvi változatot.

Érettségi fordítások hibaelemzése

A bevezetőben bemutatott egyetemi felvételi vizsgákról való példák a vizsgázók fordítási nehézségeiről adnak tanúságot. De a példák túlmennek az esetlegesen gyűjtött információk körén. *Nagy Edit* egy közös CITO-OKI projektum keretében (amelynek az volt a célja, hogy megállapítsa, melyek a megfelelő érettségi feladatípusok és szintek) vizsgálta meg a fordítási feladatmegoldásokat. A vizsgált minta az 1993-as gimnáziumi érettségiről származott.

A 46 legalacsonyabb pontszámú fordítás „hibáit” elemezve a következő eredményeket kapta:

- megértésbeli hibák: 261;
- magyar szóhasználati hibák: 234;
- magyar nyelvtani hibák: 269;
- magyar stilisztikai, regiszterbeli hibák: 66;
- magyar helyesírási hibák: 41;
- központosítási hibák: 13.

Azaz a 46 fordítás összes hibájából 623-at (70 százalék) a magyar szövegben ejtettek. De hiszen erről a tesztről azt mondták, hogy az angol készségeket méri!

Vajon miért követik el a tanulók ezeket a hibákat? Talán azért, mert nem tudnak magyarul? Nem, erről szó sincs. Sokkal valószínűbb, hogy az vezeti őket, hogy szó szerinti fordítást produkáljanak – ezért írnak ki minden szót a szótárból, ezért nem tekintik át a szöveg egészének értelmét vagy akár csak a mondatokét. Bárhogyan is, a kérdés az, számít-e egy angol vizsgán az, milyenek a diákok magyar nyelvi készségei? Nyilvánvaló, hogy nem:

idegen nyelvű vizsga nem lehet érvényes, ha magyar készségeket mér.

Nemzetközi felmérés a fordítás vizsgákon való alkalmazásáról

Nemrég az Interneten érdeklődtem arról, mely országokban alkalmazzák a fordítást mérési technikaként. Tizenkilenc országból kaptam eddig választ, melyek többsége részleges, minthogy nem állítottam össze részletes kérdőívet. A válaszok sokrétűsége azonban világossá tette, hogy szükség lesz egy méréstechnikailag hiteles kérdőív adataira. Az előzetes eredmények tanúsága szerint két nagyobb csoportról beszélhetünk: olyan országokról, ahol lényegében nem létezik fordítási feladat, és olyanokról, ahol még széles körben alkalmazzák azt. A többi esetben a válaszadók szerint idejétmúlt a módszer, és remélik, alkalomadtán meg is szűnik.

Most lássuk a két nagyobb csoportra jellemző válaszokat. Norvégia: „Ami az angolt illeti, az érettségi közép- és haladó szintjein már nincs fordítás. Pár éve szűnt meg a vonzása és a tankönyvekben sincs nagyon jelen.” Japán: „Igen, mindkettő elég elterjedt errefelé, különösen a felsőfokú intézetek felvételi vizsgáin. Vegyük az én példámat: ezen az egyetemen a hét karral történő felvételin hétfajta angol írásbeli teszt létezik. Ezek mindegyike 200 pontot ér, melyből harminc százalékot tesz ki az idegen nyelvre, és harmincat az anyanyelvre történő fordítás. Vagyunk néhányan, akik szeretnénk meggyőzni a döntéshozókat, hogy változtassanak ezen a gyakorlaton, elsősorban a fordítás negatív visszahatása miatti félelemből és az értékelés alacsony megbízhatósága miatt, de ahogy az már lenni szokott, a hagyományokkal nehéz szembeállni”.

Senki sem vitatja, hogy ezekkel az adatokkal csínján kell bánni, de az is egyértelmű, hogy a nyugati és fejlett országokban többnyire nincs a fordításnak szerepe a vizsgákon. Ezzel szemben számos kelet-európai és fejlődő országban van. Magyarországon is a hagyományos mérési módszereket alkalmazó csoportba tartozik. Mi en-

nek az oka? Miért alkalmazzák továbbra is tesztelésre a fordítást annak dacára, hogy másutt ez már nem dívik és hogy semmi sem igazolja azt, hogy akár megbízható, akár érvényes lenne?

A magyaroknak, ukránoknak, románoknak igazuk lehet: a fordítás talán valóban érvényes tesztelési technika. Csakhogy erről semminemű bizonyíték nem áll rendelkezésre, és magyarországi kollégáim is azt erősítik meg, hogy a kérdést sosem vizsgálták meg empirikusan. Ebből az következik, hogy nem az érvényesség vagy megbízhatóság indokolja az alkalmazását. Másutt kell keresni az okokat.

Miért alkalmazzak fordítást Magyarországon?

*A Rigó utca befo-
lyása miatt?*

Nem lehet tagadni: a Rigó utcai vizsga hatása fontos tényező. A fordítás e vizsgák részét képezi, így azon vizsgarendszerek kidolgozói, amelyek azonos érvényességre (alkalmasint persze érvénytelenségre!) tartanak számot, megalapozottnak láthatják, ha a fordítást náluk is alkalmazzák. Amennyiben a Rigó utcai vizsga mégsem folytatja ezt a gyakorlatot, elképzelhető, hogy másutt is változik a helyzet.

Mindazonáltal a kulcskérdés az, miért ragaszkodik a Rigó utcai vizsga a fordításhoz. Mert bizonyíték van arra, hogy érvényes és megbízható? Sem a Rigó utcából, sem más magyarországi forrásból származó nyilvános bizonyíték nem ismeretes előttem erről. Talán az lenne a magyarázat, hogy az országon kívül tartsuk a nemzetközi vizsgarendszereket, arra hivatkozva, hogy a „két-nyelvű” a legmegfelelőbb vizsga az ország számára.

Ma még nem tudhatjuk, hasonló hatással lesz-e majd az a tény, hogy a jelenleg

kidolgozás alatt álló új érettségiben nincs fordításfeladat, mint ahogy azt sem, milyen széles körben fogadják majd el a javasolt változtatásokat, és amennyiben a politika áldását adja rá, népszerű lesz-e a tanárok között.

A magyar nyelv speciális helyzete miatt?

A kétnyelvű vizsgák alapvetően fontosak egy olyan ország számára, mint Magyarország, mert a nemzeti nyelvet az országhatárokon és a régió kívül alig beszélik. Egy további érv szerint az a veszély is fennáll, hogy a magyar nyelv kihalna, ha nem lennének kétnyelvű vizsgák. Én ezt hamis érvelésnek tartom, amelyet pusztán

a hagyományos gyakorlat igazolására találtak ki. Lássuk a tényeket, David Crystal nyelvi enciklopédiájából.

A magyart körülbelül 13,5 millió ember beszéli. A magyarországi vizsgákon van fordításfeladat.

Az izlandit 250 ezer ember beszéli. Az izlandi vizsgákon nincs fordításfeladat.

A szlovént körülbelül másfélmillió, a magyarral rokon finnt csak körülbelül négy és fél millió ember beszéli, de egyik országban sincs fordítási feladat.

A dánit ötmilliónyan beszélik. A dániai vizsgákon nincs fordításfeladat.

A görögöt körülbelül 10 millió ember beszéli. A görögországi érettségiben nincs fordításfeladat.

De nézzük a kérdést más szemszögből. Ukrajnában mérik a fordításkészséget; az ukránul beszélők száma megközelíti a 45 milliót. Japánban is van fordításfeladat – 120 millió ember beszéli a japánt.

Nincs tehát semmiféle összefüggés a nyelvet beszélők száma és aközött, az illető országban alkalmazznak-e fordítási fel-

Az íráskészség tesztelésével ellentétben (ahol is az értékelési skálák központi jelentőségűek és széles körben foglalkoznak kidolgozásukkal) a fordítás értékelésének módjairól alig van ismeretünk. Ilyen az érettségi esete is – egyszerűen nincs értékelési skála. A tanárnak nagyon csekély segítséggel kell eldöntenie, mennyire megfelelő a fordítás: az, hogy „ötöst kell adni a stilisztikailag elfogadható és egyest a nagyon gyenge fordításra”, igencsak szűkszavú útmutató.

adatot a vizsgákon. Japánban az a nézet, hogy a fordítás egyfajta kihívás, diszciplína sui generis, s magasra értékelik az ebben elért eredményeket, de abban az országban az idegen nyelvi szóbeli készségek köztudottan igen alacsony szintűek.

Megfelelő mérési módszer?

A magyarországi alkalmazást netán az indokolja, hogy a fordítás jó mérési módszer? Ha igen, milyen nyelvi készség mérésére szolgál? Az írott szöveg értésére? Nincs erre utaló bizonyíték: a nemzetközi irodalomban is alig találni olyat, amelyik a fordítást mint szövegértési módszert értékelné. Ráadásul rengeteg más, igazoltan érvényes és megbízható módszer létezik az olvasásértés mérésére.

Az íráskészség mérésére alkalmas? Erre sincs bizonyíték. És persze az íráskészséget is lehet mérni más, érvényes és megbízható feladatokkal.

Az íráskészség tesztelésével ellentétben (ahol is az értékelési skálák központi jelentőségűek és széles körben foglalkoznak kidolgozásukkal) a fordítás értékelésének módjairól alig van ismeretünk. Ilyen az érettségi esete is – egyszerűen nincs értékelési skála. A tanárnak nagyon csekély segítséggel kell eldöntenie, mennyire megfelelő a fordítás: az, hogy „ötöst kell adni a stilisztikailag elfogadható és egyest a nagyon gyenge fordításra”, igencsak szűkszavú útmutató.

Szinte csak hallomásból tudunk valamit arról, hogyan értékelik a tanárok az érettségi fordításokat, de a Rigó utcai vizsgázatók hasonló tevékenységét vizsgáló felmérésről sem tudok. Hogyhogy nem vizsgálták ezeket a kérdéseket? Mert mindenki tudja, hogy a fordítás érvényes és megbízható, tehát időpocsékolás volna, ha tanulmányoznák? Esetleg azért, mert az adatok olyan borzasztóak és problematikusak, hogy senki nem vállalja a közlésüket?

A nem-anyanyelvi beszélő hatalma érdekében?

A fordítást lehet, hogy a nem-anyanyelvi beszélő hatalmának megőrzése érdekében tartják fenn, mivel az anyanyelvi be-

szélők közül számosan egyszerűen nem tudnak elég jól magyarul ahhoz, hogy megítéljék a fordításokat – így a magyar tanárok az osztályteremben és a vizsgán is megtartják hatalmi pozíciójukat, mivel egyedül ők tudják megítélni a diákok teljesítményét, legalábbis azokon a vizsgákon, ahol van fordítás.

Egy másik lehetőség a magyar tankönyvkiadói üzlettel kapcsolatos. Nem sok nemzetközi kiadó lát üzletet magyarországi angol vizsgákra felkészítő könyvekben, amelyek tartalmazzanak magyarul és angolra való fordítást. Ha a vizsgán nem lenne fordítás, elképzelhető lenne, hogy ezek megjelenének a piacon más országok tanulói számára is releváns és így ott is eladható, e vizsgákra felkészítő kiadványokkal. Mindaddig azonban, amíg van a vizsgákon fordítás, csak a helyi fejlesztésű könyvek piacképesek. Megkockáztatom: ez lehet az egyik oka a Rigó utca álláspontjának a fordítás fenntartását illetően, valamint annak, hogy a politikusok továbbra is monopóliumot biztosítanak a Rigó utcának a nemzetközi konkurenciával szemben – azzal a döntéssel, hogy egyedül az úgynevezett „két-nyelvű” vizsgák biztosítanak bérkiegészítést, egyetemi felvételinél plusz pontokat, a diplomához pedig a szükséges tanegységet.

Mert könnyű a kidolgozása?

Az ok az is lehet, hogy fordítási tesztet könnyű kidolgozni. Vegyünk egy szöveget és adjuk ki a diákoknak fordításra. Szakmailag az ilyen megközelítés természetesen nem állja meg a helyét, ráadásul azon az elképzelésen alapul, hogy a feladat eleve érvényes. Továbbá teljesen figyelmen kívül hagyja az értékelés égető problémáját. Ezt az érvet tehát nem lehet komolyan venni a fordítás mint mérési módszer alkalmazása mellett.

Mert a való életben szükség van rá?

Azt az érvet is gyakran hallani, hogy a való életben szükség van fordításra, különösen egy olyan országban, mint Magyarország, melynek nyelve nem tartozik a „világnyelvek” közé. A nyelvi státusra hi-

vatkozó érvelés hasonlít a nyelvet beszélők számára vonatkozó, korábban már tárgyalt okfejtésre, bár annál egy kissé komplexebb. Mindazonáltal ugyanolyan megtévesztő és azonos bizonyítékokkal cáfolható.

A való életben a legtöbb fordítást képzett, képesített és tapasztalt szakemberek végzik, nem pedig olyan fiatalok, akiknek szinte semmi valódi fordítói tapasztalatuk nincs. A való életben tehát a fordítási tevékenységet az üzlet világában, civil szervezetek és kormányhivatalok számára erre szakosodott emberek végzik. Mellettük persze nyelvtanárok is vállalnak ilyen munkát bértiegészítés céljából, de ők is tapasztalt fordítók; a közönség és a feladat alapos ismeretével rendelkeznek és azon dolgoznak, hogy szövegük megközelítse az anyanyelvi normát. Ilyen körülmények között végzett fordításra nem képes minden, akár magas nyelvi készségsszinttel rendelkező személy – ebben valószínűleg általános az egyetértés. A fordítás nem könnyű feladat.

Itt tehát szó sincs arról, hogy a fordítás-feladat az úgynevezett való életre jellemző tevékenységet reprezentálná, sokkal inkább arról, amit az Európa Tanács közvetítésnek nevez. Az európai keretdokumentum első változata (1996) a 4.4.4 pont alatt 'Közvetítő tevékenységek' címmel a következő rövid leírást adja:

A közvetítői tevékenységek példái: szóbeli tolmácsolás, írásbeli fordítás és szövegek azonos nyelven történő összefoglalása olyan szituációkban, amikor a feltételezett befogadó nem érti az eredeti szöveg nyelvét.

Szóbeli közvetítés:

- szimultán tolmácsolással (konferenciákon, üléseken, hivatalos beszédek során stb.);
- követő tolmácsolással (köszöntések, idegenvezetés alkalmával stb.);
- hétköznapi tolmácsolással;
- külföldi látogatók számára;
- a célnyelvi ország nyelvét beszélők szövegeiről;
- köztéri táblákról, étlapokról, feljegyzésekről stb.

Írásbeli közvetítés:

- pontos fordítás (szerződések, jogi vagy tudományos szövegek stb.);
- irodalmi fordítás (regények, drámák, versek, szövegkönyvek stb.);
- lényeg összefoglalása (napi- és hetilapcikk stb.) idegen nyelven, illetve anyanyelvről idegen nyelvre;
- átfogalmazás (szakmai szöveg átültetése laikusok számára).

Láthatjuk, hogy az itt felsoroltak többsége a gyakorlott vagy képzett fordító vagy tolmács szakterülete, és a helyes, félreértéseket elkerülő terminus ezekre a tevékenységekre nem a közvetítés, hanem a fordítás és tolmácsolás.

Az Európa Tanács és szakértői adások azokkal a leírásokkal, amelyek alapján meg lehetne ragadni, hogy az A2 vagy C1 szinten elvárható egy bizonyos X közvetítési tevékenység, illetve hogy egy vizsgázó a közvetítést egy bizonyos Y szinten tudja megoldani. Ilyen skálák ugyanis egyszerűen nem léteznek. Ez pedig a fordítási készség összetettségének tudható be, annak, hogy igen nehéz, egyesek szerint lehetetlen a fordítások valamennyire is objektív összevetése és annak eldöntése, hogy az egyik miért jobb, mint a másik.

Mit jelent mindez? Milyen jellegű dolgokat közvetítünk egyik nyelvről a másikra? Semmi esetre sem olyanokat, amelyeket a diákoknak fordítási vizsgákon feladatul szabnak, hanem információs szövegeket, feliratokat, figyelmeztető táblákat és instrukciókat, olyan szövegeket tehát, amelyek az egyik vagy másik beszédpartner számára információt hordoznak.

A közvetítés vizsgálatakor azt is világosan kell látnunk, hogy a nyelvek közötti információ-átadás milyen modalitást alkalmaz. Ez a kifejezés, a nyelvek közötti információ-átadás sokkal pontosabb is, mint a közvetítés, mivel a hangsúlyt az információra helyezi. Mit írt Jancsi bácsi (aki Amerikában él és angolul kommunikál) a levelében? Hol van öltöző kabin ezen a strandon? Tartalmaz cukrot ez a kukoricapehely? A nyelvek közötti információ-átadás, a közvetítés ilyen típusú kérdésekre kísérli meg a választ. Az ebben az

interakcióban részt vevők sosem kérnek fel arra másokat, hogy a fordítási teszteken megszokott irodalmi vagy más fiktív szöveget fordítsák le nekik egy másik nyelvre. Ehelyett az a tipikus, hogy összefoglalják egy forrásszöveg lényegét és konkrét információ után kutatnak – és az ilyen információ-átadás mindenkor egy ismert közönség és konkrét cél érdekében történik. Mi ez a cél az érettségin fordító diákok számára? És mit vár el tőlük a közönségük? Nem tudja senki.

Ha a „valós élet” teóriáját nem mint a hagyományos fordítás fenntartása mellett

szóló alig álcázott javaslatot, hanem mint komolyan megvizsgálható érvet tekintjük, akkor nem lehet lemondani arról a követelményről, hogy a vizsgán szereplő nyelvek közötti információ-átadásos feladatoknak és az azok megoldásához szükséges vizsgázói tevékenységeknek minden szempontból meg kell felelniük a valós életben tapasztaltaknak vagy azokhoz nagyon hasonlóknak kell lenniük. Így tehát nem lehet feladatul szabni irodalmi

szövegek szó szerinti vagy akár pragmatikus fordítását. Helyette a következők elégitik ki a követelményeket: az anyanyelven való összefoglalás, feliratok, rövid üzenetek, hirdetések és más hasonló szövegek információinak pontos vagy megközelítően pontos visszaadása, mindezt pedig nem a való élet profi fordítási feladatai szerint, hanem valós élethelyzeteket megközelítő módon.

De nem tartom valószínűnek, hogy a fordítás tényleg a való életben játszott szerepe miatt marad máig is fenn a vizsgákon. Ha így volna, több, az általam is javasolt

valós élethelyzetekre jellemző feladatról tudnánk. A fordítás inkább azért marad máig fenn, mert – miért is? Fontos kérdés ez; a választ azoknak kell megadniuk, akik annak ellenére ragaszkodnak hozzá, hogy érvényességét, megbízhatóságát és hasznosságát semmi sem bizonyítja.

Miben különbözik a fordítás a szokványos kommunikatív tevékenységektől?

Az elméleti érvényesség azt jelenti, hogy tisztában kell lennünk a teszt megoldásának folyamatával, hogy tudjuk, mi teszi lehetővé a teszt sikeres megoldását, bármilyen vizsgamódszerről legyen szó. Ezért elengedhetetlen, hogy azoknak a fordítási feladatoknak a megoldásával kapcsolatban is tudjunk ezekről a körülményekről, amelyek az olvasási, írásbeli készségek vagy az általános nyelvi készségek mérését szolgálják.

Menjünk sorjában. Amikor írunk, legyen szó anyanyelvi vagy idegen nyelvi írásról, nem egy

Amikor írunk, senki nem írja elő, milyen szavakat használjunk és hogyan fejezzük ki magunkat; szabadon választhatjuk meg a kifejezéseket, elkerülhetjük azokat, amelyek jelentését nem tudjuk pontosan, és elkerülhetjük a nehezebb vagy szokatlan nyelvi struktúrákat. Tetszés szerint fogalmazhatunk szabatosan vagy homályosan, alkalmazhatunk hivatalos vagy köznapibb hangnemet. Az érettségin fordítást végző diákkal szemben tehát a szituáció megszabta korlátok között mi magunk döntjük el, mi az üzenetünk, hogyan fogalmazzuk meg és mit fejezzünk ki. A diákok fordítását ellenben mások által hozott választások vezérlik.

foratókönyvet követünk. Tudjuk ugyan, hogy kinek írunk – ellentétben az érettségiző diákkal. Azt is tudjuk, mit akarunk mondani – ellentétben az érettségiző diákkal, aki semmit sem akar mondani. De amikor írunk, senki nem írja elő, milyen szavakat használjunk és hogyan fejezzük ki magunkat; szabadon választhatjuk meg a kifejezéseket, elkerülhetjük azokat, amelyek jelentését nem tudjuk pontosan, és elkerülhetjük a nehezebb vagy szokatlan nyelvi struktúrákat. Tetszés szerint fogalmazhatunk szabatosan vagy homályosan, alkalmazhatunk hivatalos vagy köznapibb

hangnemet. Az érettségien fordítást végző diákkal szemben tehát a szituáció megszabta korlátok között mi magunk döntjük el, mi az üzenetünk, hogyan fogalmazzuk meg és mit fejezzünk ki. A diákok fordítását ellenben mások által hozott választások vezérlik. Olyan szerkezeteket kell követniük, amelyek homályosak, kétértelműek vagy éppenséggel valamely speciális hatást váltanak ki: többek között humorosat, szarkasztikusot, érzelműt, ironikusot. A szöveg hangneme esetleg nem is tudatosul bennük vagy nem tudnak vele azonosulni.

De mindehhez még az is hozzájárul, hogy az érettségien ilyen feladatot végzőknek valaki más üzenetét kell visszaadniuk – ami kétségtelenül fontos volt a szerzőnek, de ami nem biztos, hogy ugyanazt jelenti a diáknak, akinek itt most az a feladata, hogy ezt az üzenetet egy másik nyelven fogalmazza meg. És mindezt úgy vigye végbe, hogy mindeközben azt sem tudja, a fordítást olvasó személy minek alapján dönti majd el, mi a megfelelő jelentés. A szó szerinti vagy a pragmatikus? A kommunikatív erély vagy a stíl? Az olvasóra tett hatás vagy az információ pontossága?

Van egy további pszicholingvisztikai korlát: a fordító diákot nemcsak hogy keretek közé szorítja valaki más szóhasználata, valaki más szintaxisa, valaki más gondolatmenete. Mindezek befolyásolják is őt. Gyakran nem jön a nyelvünkre egy kifejezés, ha azt egy idegen nyelvről az anyanyelvre kell lefordítani. A máskor minden gond nélkül használt kifejezést, szót vagy mondatot ilyen esetekben, az anyanyelvi megfelelő keresésekor éppen az idegen szó interferenciája miatt nem találjuk: kényszerzubbonyként fog le, amelyből nehéz a szabadulás. A minap valaki megkérdezte tőlem, mi az angol megfelelője a száz tagú cigányzenekar kifejezésnek. Az első gondolatom a tag szót az angolban személyt jelentő szóra cserélte fel. De ezzel valami nem volt rendjén – nem tudtam eldönteni, mondanék-e ilyet angolul. Hogy eldöntsem, el kellett magam távolítani a magyartól és arra összpontosítani, hogyan fejezzük ki ezt angol-

ul. Egy száz tagból álló kórus esetén a hang szó angol megfelelője utal a tagokra, de az ez az analógia nem áll az angolban a száz hangszeres zenekarokra. Tovább folytattam a keresést, de nem találtam jó megoldást, ám biztos vagyok benne, ha nem a magyarra koncentrálok, semmi gondot nem jelentett volna a megfelelő szó használata. A gondot, mint láthatjuk, nem az jelentette, hogy ne tudnék angolul. Ismerem a magyar kifejezés minden szavát, és angolul is meglehetősen jól tudok. A forrásszöveg béklyójában voltam: arra voltam kényszerítve, hogy szó szerinti fordítást produkáljak, annak ellenére, hogy a dolgok normális menetében ilyet nem tennék. Ha éppen egy ilyen zenekarról akarnék beszélni vagy írni, valószínűleg egyszerűen azt mondanám, egy százízés-zenekar.

Pontosan ez történik a fordítókkal is, kivétel nélkül mindegyikkel – fejlett érzék, rengeteg tapasztalat kell ahhoz (és nemcsak nyelvi), hogy megszabaduljanak valaki más kifejezésétől, attól a módtól, ahogy egy adott nyelv szól egy témáról, hogy ezáltal képesek legyenek az üzeneteket egy másik nyelven megfogalmazni. Az „égszakadás, földindulás” csak egy a millió és millió példa közül. A problematika túlmegy az idiomatikusság kérdésén. A fordítás készsége azt jelenti, hogy a forrásszöveggel párhuzamba állítható szöveget hozunk létre, azonos tartalmakat adva vissza megfelelő eszközökkel. A vizsgákon történő fordítás erre nem ad lehetőséget. A vizsgázók feladatértelmezése voltaképpen arra kényszeríti őket, hogy ragaszkodjanak az előttük fekvő szöveg szavaihoz – nem arra, hogy megszabaduljanak a szavak zsarnokságától, hogy a szöveg értelmén gondolkodjanak el, hogy aztán ennek az értelemnek a legjobb visszaadásán dolgozzanak a másik nyelven.

Es pontosan ez az oka annak, hogy az érettségi fordításfeladatban olyan sok diák ejt magyar nyelvi hibát. Arról szó sincs, hogy nem tudnak magyarul – arról sokkal inkább, hogy ha nem is szó szerint, de szinte kikerülhetetlenül ragaszkodnak a szöveg kifejezéseéhez, az idegen nyelvű

megfogalmazáshoz, s így nehéz e pszicholingvisztikai szorításból szabadulniuk. És mindez természetesen vizsgaszituációban megy végbe, olyan szövegek olvasásával, amelyeket amúgy sem könnyű megérteni, amelyeket éppen azért választottak ki, mert valami trükköt vagy problémát rejtenek, nem pedig azért, mert az emberek általában ilyen szövegeket fordítanak a való életben. Ne feledkezzünk meg az idő szorításáról sem, arról, hogy fogalmuk sincs a vizsgázóknak, munkájukat mi-nek alapján értékelik – hát csoda, hogy hibáznak? Nem csoda – a feladat olyan, hogy nem lehet nem hibázni.

A tanárok pedig (természetesen nem mindegyik) éppen ezért szeretik a fordítást mint gyakorlatot és mint vizsgafeladatot. A diákok hibát követnek el, a tanárok felfedezik őket, értelmezik, aláhúzzák – maguk és diákjaik előtt is igazolják, hogy még sok mindent meg kell tanulni, hogy a tanulók nem tökéletesek, és hogy a tanár többet tud náluk. Hogy a tanárnak van igaza. Meg is mutatják az érettségizőknek az akkurátusan aláhúzott hibákat, mikor azok arra panaszkodnak, hogy csak négyest kaptak, nem ötöst. – Nézd, mennyi hibád volt – mondják erre magabiztosan, de közben vagy nem vetnek azzal számot, vagy figyelmen kívül hagyják azt, hogy ők maguk sem tudták volna hibátlanul megoldani a feladatot. Talán nem pont azokat a hibákat követték volna el, de

majdnem bizonyos, hogy lett volna az ő fordításukban is hiba, ha azonos körülmények között hajtották volna végre a feladatot. A feladat maga hívja elő a hibás megoldásokat.

Tényleg ez volna a cél? Arra akarnánk kényszeríteni a diákokat, hogy hibát hibára halmozzanak, meg akarjuk őket szegényíteni a tökéletlenségükről árulkodó bizonyítékokkal? Azt akarnánk bebizonyítani, hogy nem tudnak angolul, hogy még rengeteget kell tanulniuk? Hogy az idegen nyelv tanulása nehéz, hogy az angol nyelv tanulása nehéz? Mindezt azért, hogy a diákok aztán arra a következtetésre jussanak, hogy az angol „értelmetlen”, mert másképp fejezi ki a dolgokat, mint a magyar, és amelyben ők úgyis mindig csak hibáznak?

Összegzés

Írásomban azt igyekeztem bebizonyítani, hogy a fordítás mérési módszerként aligha alkalmazható. Azt állítottam, hogy ezt a módszert nem lehet megfelelőnek, szakmailag megalapozottnak és felelős-

ségteljesnek tartani anélkül, hogy bizonyosak lehetnénk abban, hogy érvényes, megbízható és hasznos idegen nyelvi vizsgákat tesz lehetővé, s biztos vagyok abban is, hogy ezt igazoló bizonyítékok jelenleg nem is léteznek. Ebből, ha más nem is, az feltétlenül következik, hogy most azoknak kell előállniuk az érvényességre és megbízhatóságra vonatkozó bizonyítékokkal,

Az értelmén lesz a hangsúly, például a szóbeli és írott szövegek üzeneteiben. Jelentősen csökken a forma jelenlegi súlya – annak csupán a magasabb szinten lesz szerepe. Az új érettségi azt kívánja elérni, hogy a vizsgának a tanításra gyakorolt hatása révén emelje a nyelvoktatás színvonalát. Az új vizsga remélhetően azáltal fogja elősegíteni a jó nyelvoktatási gyakorlatot, hogy a nyelvi mérést szakmailag megalapozza. Tények támasztják alá e technikák értékeit, s ezeket igazolni lehet. A vizsga minden tekintetben professzionális, kipróbált és revízióknak alávetett tréningen alapuló, megbízható értékelési technikákat vezet be: a tréningeken az írásfeladatok értékelői és a szóbeli vizsga lebonyolítói és értékelői szakmai gyakorlatot szereznek, így nem fordulhat elő, hogy az egyes tanárok benyomásain múljon az értékelés, hiszen azokról jól tudjuk, hogy változóak, nem megbízhatóak és nem vethetők alá külső vizsgálatnak.

akik nemcsak hirdetik a módszer hasznosságát, de alkalmazzák is ilyen teszteket.

Milyen lesz az új érettségi?

De hogy most már lássuk a biztató jelenségeket is, röviden ismertetem, mit tartalmaz majd az új érettségi. Hangsúlyozandó, hogy az új vizsgán nem lesz fordításfeladat – hacsak a minisztérium képviselői valamely okból kifolyólag nem ragaszkodnak hozzá.

Az új érettségi helyett a diákok első sorban kortársaikkal folytatott kommunikációiban méri a nyelvi készségeket. Az értelmén lesz a hangsúly, például a szóbeli és írott szövegek üzeneteiben. Jelentősen csökken a forma jelenlegi súlya – annak csupán a magasabb szinten lesz szerepe. Az új érettségi azt kívánja elérni, hogy a vizsgának a tanításra gyakorolt hatása révén emelje a nyelvoktatás színvonalát. Az új vizsga remélhetően azáltal fogja elősegíteni a jó nyelvoktatási gyakorlatot, hogy a nyelvi mérést szakmailag megalapozza. Tények támasztják alá e technikák értékeit, s ezeket igazolni lehet. A vizsga minden tekintetben professzionális, kipróbált és revízióinak alávetett tréningen alapuló, megbízható értékelési technikákat vezet be: a tréningeken az írásfeladatok értékelői és a szóbeli vizsga lebonyolítói és értékelői szakmai gyakorlatot szereznek, így nem fordulhat elő, hogy az egyes tanárok benyomásain múljon az értékelés, hiszen azokról jól tudjuk, hogy változóak, nem megbízhatóak és nem vethetők alá külső vizsgálatnak.

Az angol érettségi reformprojektum kipróbált számos szóbeli „közvetítői” feladatot, és bebizonyította, hogy azok nem működnek. Videófelvételek készültek arról, ahogy megfelelő angoltudású diákok, akiknek más feladatokban nincs különösebb problémájuk az egymás közötti beszélgetéssel, megpróbálják megoldani a feladatot, mikor közvetíteniük kell (az egyik nyelven összefoglalni a másik nyelvű információt), semmi másra nem képesek, mint hogy iszonyú lassúsággal minden szóra kiterjedő fordítást produkálják

nak. Bebizonyosodott, hogy az úgynevezett közvetítés nem működik a magyar kontextusban, s így ez a feladattípus (amely amúgy sem egyéb, mint álcázott fordítás) nem szerepel az új érettségiben.

Ha valakinek ezek után még kételyei lennének afelől, hogy a fordítás összetett, nehéz és mint vizsgamódszer nem megfelelő azokon a szinteken, amelyekről itt szóltam, vigye a saját bőrét a vásárra. Vegyünk egy hipotetikus kételkedőt, akinek a következő életszerű közvetítői feladatot adjuk:

Ön most angolul nem beszélő szüleivel vagy munkatársaival egy lancasteri sörözőben van, és egyszer csak arra lesz figyelmes, hogy a söntés körül álló helyiek nevetnek valamin. Kiderül, hogy egy tábla a nevetés forrása. Bárki láthatja és heherészhethet rajta, a megfogalmazás viszonylag egyszerű. Az úgynevezett közvetítői feladat az, hogy ezt az autentikus szöveget elfogadható magyar fordításban adja vissza:

„Any employee not fired with enthusiasm – soon will be.”

Még ha Ön meg is tudná oldani ezt a feladatot, képesek lennének-e rá a diákok is? És ha mégsem tudna megbirkózni vele, a diákoknak miért kellene?

Egy lehetséges fordítás-változat: „K! lesznek rug-
va azok az alkalmazottak, akik be vannak”.

Irodalom

- ALDERSON, J. C. – SZOLLÁS K.: *The Context: The Current School-Leaving Examination*. In: J. C. ALDERSON – E. NAGY – E. ÖVEGES (szerk.): *English Language Education in Hungary: Examining Hungarian Learners' Achievements in English*. British Council Hungary, Bp, 2000. 9–21. old.
- BENSOUSSAN, M.: *Learners' Spontaneous Translations in a Reading Comprehension Task: Vocabulary Knowledge and Use of Schemata*. In: P. ARNAUD – H. BEJOINT (szerk.): *Vocabulary and Applied Linguistics*. Macmillan, New York, 1992. 102–112. old.
- BENSOUSSAN, M. – ROSENHOUSE, J.: *Evaluating Student Translations by Discourse Analysis*. Babel 1990/36. sz. (2.), 65–84. old.
- CRYSTAL, D.: *The Cambridge Encyclopaedia of Language*. Cambridge University Press, Cambridge, 1987.

Common European Framework of Reference. Európa Tanács, 2001. Cambridge University Press, Cambridge, 1987.

KLAUDY Kinga: *A fordítás elmélete és gyakorlata.* Scholastica, Bp, 1994.

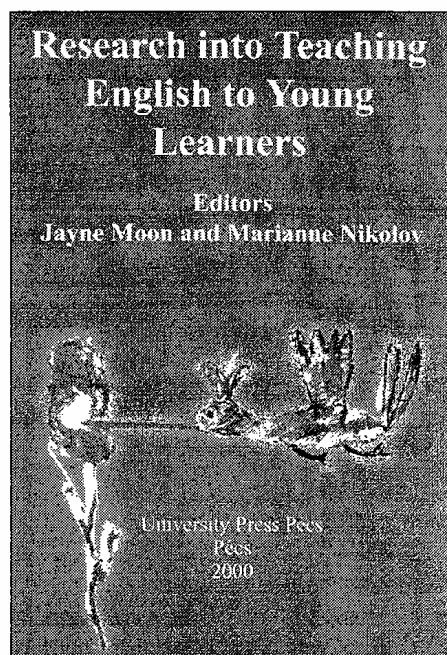
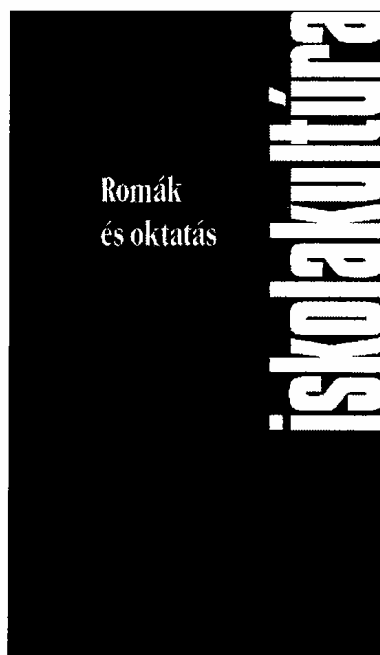
NEWMARK, P.: *About Translation.* Clevedon, Multilingual Matters, 1991.

STANSFIELD, C. W. – SCOTT, M. L. – KENYON,

D. M.: *The Measurement of Translation Ability.* Modern Language Journal 1992/76. sz. 455–467. old.

J. Charles Alderson
(Horváth József fordítása)

A Magyar Macmillan Konferencián 2001 áprilisában elhangzott előadás nyomán.

Az Iskolakultúra és a University Press Pécs könyveiből